AKMED
KOÇ UNIVERSITY
Suna & İnan Kıraç
Research Center for
Mediterranean Civilizations

15 2017

ANMED

News Bulletin on Archaeology from Mediterranean Anatolia

E-journal

ANMED

News Bulletin on Archaeology from Mediterranean Anatolia
(Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri Bülteni)

15 2017

Mode of publication	Worldwide e-journal
Publisher certificate number	18318
Publisher management	Koç University Rumelifeneri Yolu, 34450 Sarıyer / İstanbul
Publisher	President Umran Savaş İnan on behalf of Koç University
Editor-in-chief	Oğuz Tekin
Editor	Tarkan Kahya
English copyediting	Mark Wilson Gürkan Ergin
Translation from Turkish to English	Melis Seyhun Çalışlar
©	Koç University AKMED (Suna & İnan Kıraç Research Center for Mediterranean Civilizations)
Production	Zero Production Ltd. Abdullah Sok. No. 17 Taksim 34433 İstanbul Tel: +90 (212) 244 75 21 • Fax: +90 (212) 244 32 09 info@zerobooksonline.com ; www.zerobooksonline.com
Mailing address	Koç Üniversitesi AKMED (Suna & İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Merkezi) Barbaros Mah. Kocatepe Sok. No. 22 Kaleiçi 07100 Antalya - TURKEY Tel: +90 (242) 243 42 74 • Fax: +90 (242) 243 80 13 https://akmed.ku.edu.tr akmed@ku.edu.tr
Cover	Detail of an old Antalya's engravings from the 19th century (Resimlerle Eski Antalya / Pictures of Old Antalya [2013] AKMED).

KOÇ ÜNİVERSİTESİ

AKMED
KOÇ UNIVERSITY
Suna & İnan Kıraç
Research Center for
Mediterranean Civilizations

ANMED 15 2017, 49-55

Xanthos Excavations of 2016

2016 Yılı Ksanthos Kazıları

Burhan VARKIVANÇ

In the course of the 2016 studies conducted between July 11 and August 29, scientific surveys were planned for the Western Agora, the yet to be identified building (Parliament Hall?) on the edge of the Western Agora, the Lycian Building, the Monument of Nereids, the Southeastern Sector, and the Gate of Vespasian. In addition, debris cleanup and environmental organization were planned inside and outside of the area named the Lycian Acropolis, around the Western Agora, near the Monument of Nereids, and in the necropolis. Due to a lack of financial resources and the inability of some team members to join the studies, no activity could be carried out for cleaning the weeds and rubble at the Parliament Hall, the entrance of the Lycian Acropolis, the area around the Western Agora, and the necropolis[1].

West Agora (A. Dönmez – C. Öz – H. Kökmen Seyirci – İ. İzgi – H. Değirmencioğlu)

Work in one of the three agora structures in the city, duly named Western Agora because of its location, were conducted in this area after the sites located northwest of the northern stoa were unearthed in 2016 (Fig. 1). Work conducted in the water channel and the nearby eastern border of the pool from the Early Christian period excavated north of the stoa in the 2015 season reveal that buildings from the Roman imperial, Early Byzantine, and Middle Byzantine periods follow one another.

Among these, a space of 7.50x8.00 m with partially determined borders draws particular attention both in

1 We would like to extend our thanks to the General Directorate of Cultural Assets and Museums, the Presidency of Akdeniz University, Kaş Municipality, Koç University Suna & İnan Kıraç Research Center for Mediterranean Civilizations (AKMED), Directorate of Antalya Museum, Directorate of Demre Museum, and our Ministry representative M. F. Dulkadiroğlu for their support and contributions.

11 Temmuz – 29 Ağustos 2016 tarihleri arasında sürdürülen 2016 yılı çalışmalarında Batı Agora, Batı Agora kıyısında henüz tanımlanamayan yapı (Meclis Binası?), Likya Yapısı, Nereidler Anıtı, Güneydoğu Sektör ve Vespasianus Kapısı'nda bilimsel araştırmalar; Likya Akropolü olarak adlandırılan alanın içinde ve dışında, Batı Agora etrafında, Nereidler Anıtı civarında ve nekropol alanında moloz toprak temizliği ve çevre düzenlemesi çalışmalarının yürütülmesi tasarlanmıştır. Maddi kaynak yetersizliği ve bazı ekip üyelerinin katılamaması nedeni ile Meclis Binası, Nereidler Anıtı ve Güneydoğu Sektör'de bilimsel araştırmaya, Nereidler Anıtı, Likya Akropolü girişi, Batı Agora Çevresi ve Nekropol'de moloz ve bitki temizliğine yönelik bir çalışma gerçekleştirilememiştir[1].

Batı Agora *(A. Dönmez – C. Öz – H. Kökmen Seyirci – İ. İzgi – H. Değirmencioğlu)*

Kentte bulunan üç agora yapısından biri olan ve konumu itibariyle Batı Agora olarak adlandırılan alandaki çalışmalar, 2016 yılında kuzey stoanın kuzeybatısında konumlanan mekanların ortaya çıkarılması amacıyla bu alanda gerçekleştirilmiştir (Res. 1). 2015 kazı sezonunda stoanın kuzeyinde ortaya çıkarılan Erken Hıristiyanlık Dönemi'ne ait su kanalı ve havuzun hemen doğu sınırında sürdürülen çalışmalarda Roma İmparatorluk Dönemi ile Erken Bizans ve Orta Bizans Dönemi'ne tarihlenen yapılaşmaların birbirini takip ettiği gözlemlenmiştir.

Bu yapılardan, kısmen belirlenen sınırlarıyla 7.50x8.00 m boyutlarına sahip bir mekan, gerek buluntularıyla,

1 Destek ve katkılarından dolayı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne, Akdeniz Üniversitesi Rektörlüğü'ne, Kaş Belediye Başkanlığı'na, Koç Üniversitesi AKMED'e (Suna & İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Merkezi) Antalya Müzesi Müdürlüğü'ne, Demre Müzesi Müdürlüğü'ne ve Bakanlık Temsilcimiz M. F. Dulkadiroğlu'na teşekkürlerimizi sunarız.

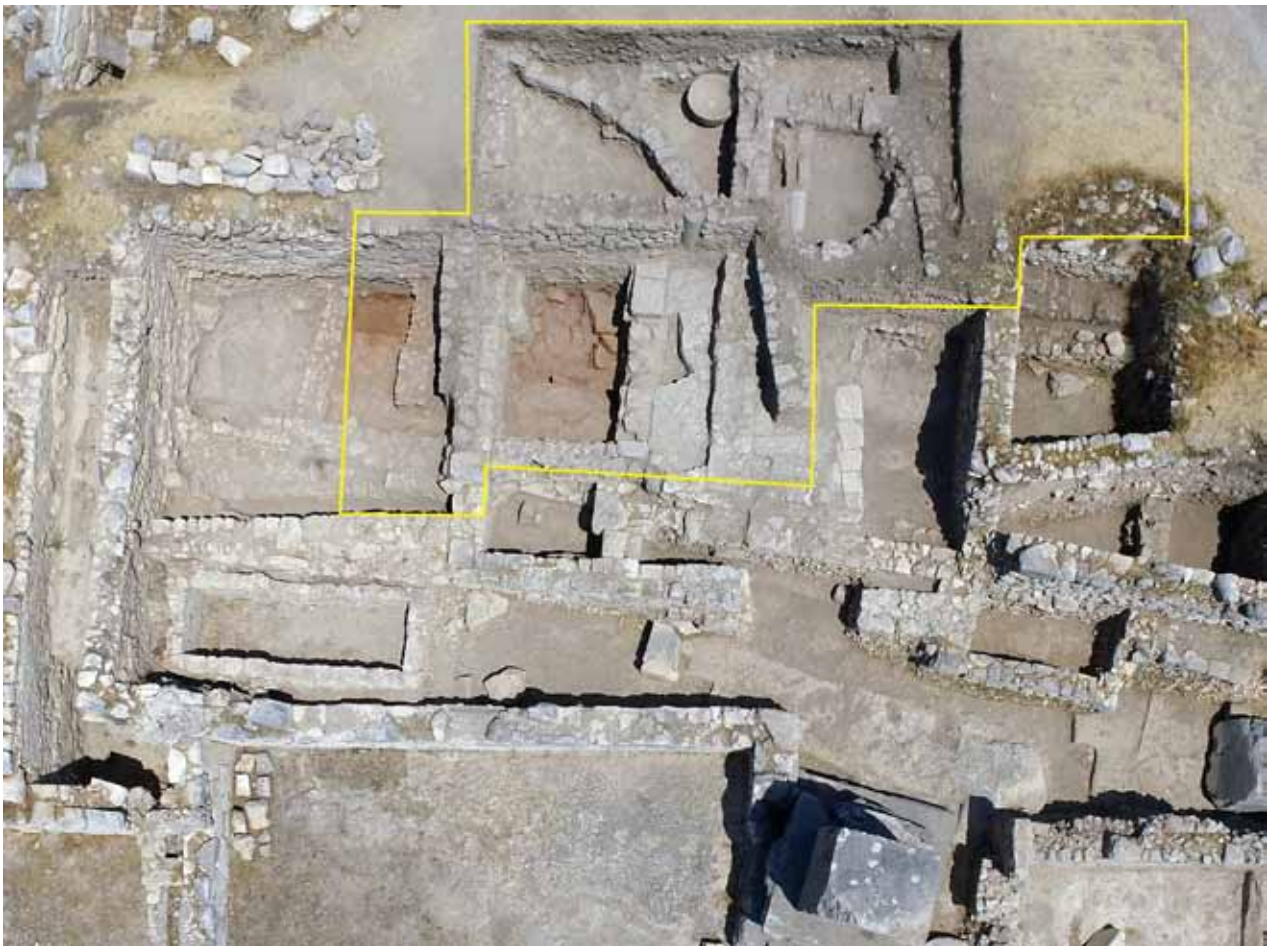

Fig. 1 West Agora.

Res. 1 Batı Agora.

terms of its finds and its architectural structure (Fig. 2). The north border of the structure could not be fully identified. However, the building is comprised of a platform measuring 5.00 x 8.00 m and limestone floor slabs of varying widths and 0.20 m in height. There is a 2.25 metre-wide space opening immediately to its west, whose floor was compressed with a lime-based material. This space is 0.4 m lower than the terrace floor. Excavations conducted in the area revealed two small votive altars measuring 0.113 m and 0.143 m in height underneath the tiles of the collapsed roof. They feature an inscription that reads, "To Artemis Kombike (votive)" (Figs. 3-4). Immediately next to these, a terracotta temple model 0.185 m in height was found (Fig. 5). Between its columns, which features the façade of an Ionic temple, is a goddess figurine possibly depicting Artemis of Gömbe mentioned in altar inscriptions. Immediately next to the altar and the model is a small bowl, possibly used during rituals (Fig. 6). The handle of a bronze vessel (hydria?) and appliqué materials of floral motifs (Fig. 7), an iron lance, bronze fragments of what appears to be

gerekse de mimari yapısıyla oldukça ilgi çekmektedir (Res. 2). Kuzey sınırı kazı sezonunun sona ermesi nedeniyle henüz belirlenememiş olan yapı yaklaşık 0,20 m yüksekliğe sahip farklı genişlikteki kireçtaşı zemin plakalarıyla oluşturulmuş 5.00 x 8.00 m genişliğindeki bir platform ve onun hemen batısına açılan, zemini kireç harçlı malzemeyle sertleştirilmiş 2,25 m genişliğindeki mekandan meydana gelmektedir. Bu mekan, teras zeminli alandan yak. 0,40 m daha alt kotta bulunmaktadır. Alanda yapılan kazılarda çöken çatının kiremitleri altında ve aynı konteks içinde, üzerinde "Artemis Kombike'ye (adak)" ifadesinin yer aldığı 0,113 ve 0,143 m yüksekliğinde iki küçük adak sunağı (Res. 3 vd.), bunların hemen yanında pişmiş toprak malzemeden yapılmış 0,185 m yüksekliğinde bir tapınak maketi (Res. 5) ele geçmiştir. Alınlıklı bir İon tapınağı şeklinde cepheye sahip maketin sütunları arasında olasılıkla sunak yazıtlarında anılan Gömbeli Artemis'in betimlendiği bir tanrıça figürini yer almaktadır. Sunak ve maketin hemen yanında sunu işlemlerinde kullanılmış olması olası küçük bir kaseye de rastlanmıştır (Res. 6). Bu buluntuların yakınında ise bir bronz kap

Fig. 2 West Agora. Mills.

Res. 2 Batı Agora. İşlikler.

Fig. 3 Miniature altar dedicated to Artemis Kombike.
Res. 3 Artemis Kombike'ye Adanmış Minyatür Sunak.

Fig. 4 Miniature altar dedicated to Artemis Kombike.
Res. 4 Artemis Kombike'ye Adanmış Minyatür Sunak.

Fig. 5 Temple model and Artemis Kombike.
Res. 5 Tapınak Maketi ve Artemis Kombike.

Fig. 6 Votive offering vessel (?)
Res. 6 Sunu Kabı (?)

a three-legged table (Fig. 8), lead and bronze bowls, as well as the skull and bone fragments of a bovine were also discovered. Of the finds, the altar votives, the goddess figurine on the model's façade, the altar bowls, and the animal bones strongly suggest that the area was designed as a sanctuary. Furthermore, the iconography of Artemis of Komba, often defined by the inscriptions of the votive altars with which it is found, is encountered for the first time here. This is critical in determining the goddess's area of worship in Xanthos. The most widely worshipped local goddess of Lycia reflects depictions of local and Ionian goddesses with her attire, necklace, bare breasts, and long sheath. That this unique and eclectic iconography still existed in the 3rd century A.D. should be emphasized.

The platform upon which a small temple (naiskos?) in which the goddess was possibly worshipped was partially destroyed in the early Christian period when the area underwent structural changes. Furthermore, the excavations have not yet been completed. All of these factors have prevented us, at present, from expressing

Fig. 7 Metal finds. Hydria handle and appliqué elements.
Res. 7 Metal Buluntular. Hydria Kulbu ve Aplike Elemanlar.

(hydria?) kulbu ve bitkisel bezemeli aplike malzemeleri (Res. 7), demir bir mızrak, üç bacaklı masaya ait olması olası bronz parçalar (Res. 8), kurşun ve bronz kaseler ile

Fig. 8 Metal finds (Metal table components ?).

Res. 8 Metal Buluntular (Metal Masa Aksamı ?).

a clear opinion on the dimensions and character of the space in question.

Finds discovered in the surveys conducted in the upper strata of the same space indicate that the area was transformed into a structure dominated by workshops for various purposes during the Early and Middle Byzantine periods. The most interesting of these finds is a stone reservoir approximately 1 m in diameter and 0.4 m in height (Fig. 1 et al.). While the pithos fragments unearthed immediately next to the reservoir point to the function of a workshop from the Early Byzantine period, architectural design and character of the workshop has not yet been revealed. To the immediate east of this workshop is another one dated to the Middle Byzantine Era with its arched wall, counter, and finds (Fig. 1 et al.). Characteristic of an outdoor space, the numerous stone basins and metal spatter finds indicate that this was used as a metal workshop, much like another one discovered on the north stoa of the agora in 2012 and dated to the same period.

Lycian Building (H. Kökmen Seyirci – H. Karademir)

Survey work in 2016 on the Lycian building were conducted in front of its west wall, inside the building 3.68 m from its northern left corner. Work within the buildings began in order to observe the extension of wall unearthed in the western outer part of the building and possibly dated to the Early Roman period.

bir büyükbaş hayvana ait kafatası ve kemik parçaları ele geçmiştir. Buluntulardan özellikle adak sunakları, maket cephesindeki tanrıça figürünü, sunu kapları ile hayvan kemikleri mekanın bir kutsal alan olarak düzenlenmiş olma olasılığını güçlü bir şekilde ortaya koymaktadır. Ayrıca, birlikte bulunduğu adak sunakları üzerindeki yazıtlar ile tanımlanabilen Kombalı Artemis'in ikonografisine ilk kez rastlanması ve tanrıçanın Ksanthos'daki tapınım alanının saptanması oldukça önemlidir. Likya'nın en yaygın tapınım gören yerel tanrıçasının giysisi, kolyesi, giysisi üzerindeki çıplak göğüsleri ve uzun kuşağı ile yerel ve İon tanrıça betimlemelerini yansıtması ve kendine özgü bu birleşik ikonografi ile İ.S. 3. yy.'da halen karşılaşılıyor olması vurgulanması gereken bir olgudur.

Üzerinde olasılıkla tanrıçanın tapınım gördüğü bir mekanın (naiskos?) yer aldığı platformun Erken Hıristiyanlık Dönemi ile birlikte kısmen tahrip edilmesi ve alanın yapısal değişikliklere uğratılması yanında kazıların henüz tamamlanmamış olması, anılan mekanın boyutları ve niteliğinin saptanması konusunda açık bir fikir yürütmeyi şimdilik engellemektedir.

Aynı mekanın üst kodlarında yapılan çalışmalarda ele geçen buluntular alanın Erken ve Orta Bizans Dönemlerinde farklı amaçlarda kullanılmış olan işliklerin egemen olduğu bir yapıya büründüğünü göstermektedir. Bu buluntularda en ilginci kuzey kısımda ortaya çıkartılan yaklaşık 1 m çapındaki ve 0,40 m yüksekliğindeki bir taş haznedir (Res. 1 vd.). Haznenin hemen yanında ortaya çıkartılan geniş ağızlı pithos parçaları alanın Erken Bizans Dönemi işlik işlevine işaret etse de işliğin mimari yapısı

Fig. 9 Lycian structure. Early Byzantine space.
Res. 9 Likya Yapısı. Erken Bizans Dönemi Mekan.

Fig. 10 Golden coin. Heraclius and Heraclius Constantine.
Res. 10 Altın Sikke. Heraclius ve Heraclius Constantine.

Rocks smaller in appearance and thrust under the large blocks of the building were identified during the work conducted at the -1.86 top elevation of the building. It is thought that they are similar in character to the inner shell of the wall identified on the northeastern corner of the building in 2011.

In the northeastern corner of the pit at the -1.53 top elevation, a 1.90 m long and 0.63 m wide wall, which runs in an east-west direction and possibly dated to the Byzantine Era, was discovered built on the living rock (Fig. 9). A wall texture of similar character had been encountered during the work inside the building in earlier years. However, the relationship of this building with similar ones unearthed inside the building discovered in previous years has not yet been cleared, as work in this area has not yet been completed. It is hoped that the connections between these walls will be discovered in future excavations. At -15.50 on the wall, a gold coin dated to 610-641 A.D. (Heraclius and Heraclius

ve niteliği henüz tam olarak ortaya konamamıştır. Bu işliğin hemen doğusunda kavisli bir duvara ve bir tezgaha sahip olan ve buluntularıyla Orta Bizans Dönemi'ne tarihlenen bir başka işlik yapısı daha ortaya çıkartılmıştır (Res. 1 vd.). Yapının açık hava mekan özelliği göstermesinin yanında ele geçen çok sayıda taş tekne ve metal cüruf buluntusu, yine 2012 yılında agoranın kuzey stoa'sı üzerinde saptanan ve aynı döneme tarihlenen diğer bir işlik gibi bir metal işliği olarak kullanıldığını göstermektedir.

Lykia Yapısı *(H. Kökmen Seyirci – H. Karademir)*

Yapıdaki 2016 yılı çalışmaları, yapının batı duvarı önünde, kuzey sol köşesine 3.68 m uzaklıkta yapı içerisinde sürdürülmüştür. Yapının batı dış kısmında açığa çıkarılan ve Erken Roma Dönemi'ne ait olduğu düşünülen doğu-batı doğrultulu duvarın devamını izlemek amacıyla yapı içerisindeki çalışmalara başlanmıştır.

Çalışmalar sırasında -1.86 üst kodunda yapının büyük bloklarının altında sıkıştırılmış görünümde daha küçük taşlar tespit edilmiştir. 2011 yılında yapının kuzeydoğu köşesinde tespit edilmiş olan duvarın iç kabuğu ile benzer nitelikte olduğu düşünülmektedir.

Açmanın kuzeydoğu köşesinde -1.53 üst kodunda, 1.90 m uzunluğunda ve 0.63 m genişliğinde doğu-batı yönlü, olasılıkla Bizans Dönemi'ne ait bir duvarın ana kaya üzerine inşa edildiği görülmüştür (Res. 9). Yapı içerisinde daha önceki yıllarda yapılan çalışmalar sırasında benzer nitelikte duvar yapısı ile karşılaşılmıştır. Ancak bu duvarın önceki yıllarda yapı içerisinde açığa çıkarılan benzer nitelikteki duvarlar ile olan ilişkisi, alan içindeki çalışmaların bitmemesi nedeniyle henüz netlik kazanmamıştır. Bu duvarlar arasındaki bağlantıların gelecek yıllardaki kazılar sonucunda ortaya çıkarılacağı umut edilmektedir. Duvar üzerinde -15.50 kodunda bulunan ve MS 610-641 yılına tarihlenen (Heraclius ve Heraclius Constantine) 1 adet altın sikke (Res. 10) duvarın terminus post quem'i olarak yorumlanabilir.

Yapılan çalışmalar sonucunda yapının batı dış kısmında yer alan ve Erken Roma Dönemi'ne tarihlenen doğu-batı doğrultulu duvarın yapı içerisinde devam etmediği görülmüştür. Açmadaki seviye inme çalışmaları düzensiz ana kaya zeminine ulaşılması ile -3.30 kodunda sonlandırılmıştır.

Epigrafik Araştırmalar *(N. Tüner Önen)*

Roma Agora'sında sürdürülen kazılarda ele geçen ve Hellence dilinde yazıt taşıyan iki küçük sunak (Res. 3 vd.) Artemis Kombike'ye adanmışlardır ve bu sunaklar

Constantine) provides the *terminus post quem* (Fig. 10) of the wall.

Studies have revealed that the east-west extension wall dated to the Early Roman era and located on the other western part of the building does not continue inside. The dig in the pit was ended at the -3.30 level when the bedrock floor was reached.

Epigraphic Studies (N. Tüner Önen)

Two small altars with Greek inscriptions were discovered during the excavations in the Roman Agora. They are dedicated to Artemis Kombike and were among the most popular type of worship from Lycia IN? the Roman Empire.

Altar 1 (Fig. 3): Dated to the Roman imperial period (2nd-3rd centuries), the limestone altar is fairly well preserved. Profiled at the top and bottom, the upper part of the altar features a pediment with stylized corner acroteria. Designed on a single side in four lines, the inscription covers the entire surface of the inscription area. Due to the lack of space, δι was not inscribed.

Ἀρτέ-
μι[δι] Κο-
μβικ-
ῆ.

To Artemis Kombike (votive)

Altar 2 (Fig. 4): It is quite similar to Altar 1 in terms of its date, material, state of preservation, and pediment decoration. Designed as three lines on a single side, the inscription covers the entire surface of the inscription area.

Ἀρτέμι-
δι Κομβι-
κῆ.

To Artemis Kombike (votive)

As demonstrated by these altars, Artemis was one of the most venerated gods of the region after Apollo, the chief god of Lycia, and her worship was spread across the entire region. The goddess's significance for Xanthos is indicated on the Gate of Vespasian at the city's entrance and her depiction with her mother and sister in the cult area and temples dedicated to Leto-Apollo-Artemis in Letoon.

Lykia'da Roma Dönemi'nde sevilerek kullanılan tapınım formları olmuşlardır.

Sunak 1 (Res. 3): Roma İmparatorluk Dönemi (2.-3. yy.) sunak kireçtaşından olup, oldukça iyi korunmuştur. Altta ve üstte profillendirilmiş olan sunağın üst bölümünde stilize edilmiş köşe akroterlerine sahip bir alınlık göze çarpmaktadır. Tek yüzde dört satır olarak düzenlenmiş olan yazıt, yazıt alanının tümünü kaplamaktadır. Alan darlığından dolayı δι ifadesi yazılmamıştır.

Ἀρτέ-
μι[δι] Κο-
μβικ-
ῆ.

Artemis Kombike'ye (adak)

Sunak 2 (Res. 4): Tarihi, malzemesi, korunma durumu ve alınlık düzenlemesi ile Sunak 1 ile benzeşmektedir. Tek yüzde üç satır olarak düzenlenmiş olan yazıt, yazıt alanının tümünü kaplamaktadır.

Ἀρτέμι-
δι Κομβι-
κῆ.

Artemis Kombike'ye (adak)

Artemis Lykia'da, bölgenin baş tanrısı olan Apollon'dan sonra en çok saygı gören ve ele geçen sunakların da gösterdiği gibi tapınımı tüm bölgeye yayılan tanrılar arasında yer almaktadır. Tanrıça'nın Ksanthos için öne çıkan değeri, kent girişindeki Vespasianus Takı'nda annesi ve kardeşi ile betimlenmesi Letoon'da bulunan Leto – Apollon – Artemis'e adanmış kült alanı ve tapınakları ile de kendini göstermektedir.